

روزه

روزه از مهمترین برنامه‌های خودسازی در ادیان آسمانی است و بر امت‌های پیشین نیز واجب بوده است. از دستاوردهای آن، پیدایش حالت معنوی و صفای باطن، چشیدن طعم گرسنگی و تشنگی، بیداری حس همدردی با محرومان، تقویت اراده و خویشتن داری در برابر خواسته‌های نفس و یادآوری عطش و گرسنگی قیامت است. نقش روزه در سلامتی و تنظیم سوخت و ساز دستگاه‌های بدن نیز ثابت شده است. حدیث نبوی: «صوموا تصحوا» به همین تاثیر اشاره دارد و علاوه بر این موارد، خداوند اجر عظیمی به روزه‌داران خواهد داد.

از طرف دیگر، تأثیر روزه بر کاهش فشار غریزه جنسی، همچنین ورزشدگی و تمرین برای تحمل شرایط دشوار و محدودیت‌های غذایی و تربیت انسان‌های با اراده، خود ساخته، مقاوم و قانع، از برکات دیگر این عبادت به شمار می‌رود که در ماه مبارک رمضان انجام می‌گیرد.

اولیای الهی، افزون بر روزه واجب در ماه رمضان، روزه‌های مستحب بسیاری می‌گرفتند و آن را موجب تقرّب به پروردگار می‌دانستند.

مسئله ۱) روزه در شرع مقدس اسلام آن است که انسان از طلوع فجر صادق تا مغرب با قصد اطاعت فرمان خداوند از مبطلات روزه که به تفصیل بیان خواهد شد، خودداری کند.

شرایط واجب شدن روزه و صحت آن

مسئله ۲) شرایط واجب شدن روزه عبارت است از: ۱. بلوغ؛ ۲. عقل؛ ۳. قدرت؛ ۴. بی هوش نبودن؛ ۵. مسافر نبودن؛ ۶. حیض و نفساء نبودن؛ ۷. ضرر نداشتن روزه؛ ۸. حرجی نبودن روزه.

مسئله ۳) روزه بر افرادی واجب است که واجد شرایط فوق باشند، بنابراین روزه بر کودک نابالغ، فرد دیوانه، بیهوش، کسی که توانایی گرفتن روزه ندارد، مسافر، زن حیض و نفساء و کسی که روزه برای او ضرر یا حرج (مشقت زیاد) دارد واجب نیست.

مسئله ۴) اگر کودک پیش از اذان صبح ماه رمضان بالغ شود، باید روزه بگیرد ولی اگر بعد از اذان بالغ شود، روزه آن روز بر او واجب نیست.

مسئله ۵) دخترانی که تازه به سن بلوغ می‌رسند واجب است روزه بگیرند و ترک آن به صرف دشواری، ضعف جسمانی و مانند آن جایز نیست، مگر آنکه روزه برای آنها ضرر داشته یا تحمل آن با مشقت زیادی همراه باشد.

^۱. فجر صادق در مقابل فجر کاذب است. فجر کاذب نوری است که مدتی قبل از طلوع فجر صادق در آسمان پدید می‌آید و به جای پهن شدن بر روی افق، به صورت عمودی به سمت بالا انعکاس می‌یابد. فجر صادق زمانی است که نور سفید متصل به سطح افق با روشنایی کم طلوع کرده و در افق پراکنده می‌شود و باگذشت زمان، شدت نور آن بیشتر می‌شود. مشاهده فجر صادق به دلیل ضعیف بودن آن، نیازمند داشتن افق شرقی کاملاً باز و تاریک است و در داخل شهرها رؤیت آن بسیار مشکل می‌باشد. لذا با توجه به اینکه تشخیص دقیق طلوع فجر سخت است، جهت رعایت احتیاط، برای روزه، هم‌زمان با شروع اذان صبح، باید امساک نمود و برای نماز صبح حدود ده دقیقه بعد از شروع اذان، آن را به‌جا آورد.

^۲. که بنا به نظر مشهور همان تکمیل نه سال قمری (برابر با ۸ سال و ۸ ماه و ۲۳ روز شمسی) است.

- مسئله ۶)** روزه زن حائض یا نفساء صحیح نیست؛ حتی اگر لحظاتی قبل از مغرب حائض شود یا زایمان کند و همچنین است اگر لحظاتی بعد از طلوع فجر پاک شود.
- مسئله ۷)** کسی که می‌داند روزه برای او ضرر دارد یا احتمال عقلانی می‌دهد که ضرر داشته باشد (یعنی خوف ضرر دارد) روزه بر او واجب نیست، بلکه در مواردی نیز حرام است، خواه این یقین و ترس از تجربه شخصی حاصل شده باشد یا از گفته پزشک امین و یا از منشأ عقلایی دیگر و اگر روزه بگیرد، صحیح نیست؛ مگر آنکه به قصد قربت گرفته باشد و بعداً معلوم شود که ضرر نداشته است.
- مسئله ۸)** کسی که معتقد است روزه برای او ضرر ندارد، اگر روزه بگیرد و بعد از مغرب بفهمد روزه برای او ضرر داشته است، روزه‌اش باطل است و باید قضای آن را به‌جا آورد.
- مسئله ۹)** تشخیص تأثیر روزه در ایجاد بیماری یا تشدید آن و عدم قدرت بر روزه یا ضرر داشتن روزه بر عهده مکلف است. پس اگر پزشک بگوید: روزه ضرر دارد ولی گفته او موجب اطمینان یا ترس از ضرر نشود یا مکلف با تجربه دریافته باشد که روزه ضرر ندارد، باید روزه بگیرد، همچنین اگر پزشک بگوید: روزه ضرر ندارد ولی خودش بداند روزه برایش ضرر دارد یا خوف ضرر عقلایی داشته باشد، نباید روزه بگیرد و روزه بر او حرام است.
- مسئله ۱۰)** اگر مریض در اثنای روز ماه رمضان خوب شود، واجب نیست نیت روزه کند و آن روز را روزه بگیرد ولی اگر پیش از ظهر باشد و کاری که روزه را باطل می‌کند انجام نداده باشد، احتیاط مستحب آن است که نیت کند و روزه بگیرد و پس از ماه رمضان باید آن را قضا کند.
- مسئله ۱۱)** برای صحیح بودن روزه مستحبی لازم است قضای روزه ماه رمضان و همچنین بنابر احتیاط واجب روزه واجب دیگری بر عهده فرد نباشد.
- مسئله ۱۲)** کسی که روزه قضا به ذمه دارد و نمی‌داند با وجود داشتن روزه قضا، روزه مستحبی صحیح نیست، اگر به نیت استحباب، روزه بگیرد، روزه‌اش باطل است و به جای روزه قضا هم حساب نمی‌شود.
- مسئله ۱۳)** کسی که نمی‌داند روزه قضا بر عهده دارد یا نه، اگر به نیت آنچه که وظیفه اوست (اعم از روزه قضا و مستحبی)، روزه بگیرد و در واقع روزه قضا بر عهده‌اش باشد، به عنوان روزه قضا حساب می‌شود.
- مسئله ۱۴)** کسی که روزه قضا ماه رمضان بر او واجب است، چنانچه آن را فراموش کند و روزه مستحبی بگیرد، در صورتی که بین روز یادش بیاید، روزه مستحبی باطل می‌شود، البته اگر پیش از ظهر باشد، می‌تواند نیت روزه قضای ماه رمضان کند ولی اگر بعد از ظهر باشد، نیت روزه قضا هم از او صحیح نیست.

واجبات روزه

مسئله ۱۵) آنچه باید در روزه مراعات شود، دو چیز است:

۱. نیت
۲. پرهیز از مبطلات

مسئله ۱۶) روزه مانند همه عبادت‌های دیگر باید با نیت همراه باشد، یعنی خودداری از خوردن و آشامیدن و سایر چیزهای باطل کننده روزه، برای اطاعت از دستور خداوند باشد. البته صرف تصمیم و چنین عزمی کافی است و لازم نیست آن را بر زبان آورد.

مسئله ۱۷) در روزه ماه رمضان تعیین نوع روزه لازم نیست، بلکه نیت روزه به تنهایی کافی است ولی در غیر ماه رمضان لازم است نوع روزه؛ هر چند به صورت اجمالی معین شود؛ مثلاً کسی که فقط روزه قضا بر او واجب است، باید یا به طور مشخص نیت روزه قضا کند یا به صورت مجمل (یعنی مافی الذمه) نیت کند روزه‌ای که بر عهده اوست انجام می‌دهد. و اگر چند نوع روزه بر عهده‌اش باشد؛ مانند روزه قضا و نذر، باید معین کند روزه‌ای که می‌گیرد کدام یک از آنها است.

مسئله ۱۸) اگر مکلف می‌داند روزه‌ای بر عهده‌اش است اما نوع آن را نمی‌داند، می‌تواند نیت مافی الذمه کند.

مسئله ۱۹) روزی که معلوم نیست آخر شعبان است یا اول ماه رمضان (که به آن یوم الشک گفته می‌شود) روزه‌اش واجب نیست و اگر کسی بخواهد در آن روز روزه بگیرد، نمی‌تواند نیت روزه رمضان کند، بلکه می‌تواند روزه مستحبی آخر شعبان یا روزه قضا و مانند آن را قصد کند و اگر بعداً معلوم شود که رمضان بوده، به عنوان روزه رمضان حساب می‌شود و قضای آن روز لازم نیست و اگر در بین روز بفهمد که ماه رمضان است، باید از همان لحظه، نیت روزه رمضان کند.

أ. نیت روزه ماه رمضان

مسئله ۲۰) از آنجا که شروع روزه از اول فجر است، نیت آن هم باید از آن لحظه به تأخیر نیفتد و بهتر است پیش از فرا رسیدن طلوع فجر، نیت روزه کند.

مسئله ۲۱) انسان می‌تواند در هر شب از ماه رمضان برای روزه فردا، نیت کند ولی بهتر است که شب اول ماه، روزه همه ماه را نیت کند و هر شب نیز نیت خود را تجدید کند.

مسئله ۲۲) اگر اول شب نیت کند فردا روزه بگیرد و پس از آن به خواب رود و تا بعد از اذان صبح بیدار نشود یا سرگرم کاری شده و از فرا رسیدن صبح غافل شود و پس از آن متوجه شود، روزه او صحیح است.

مسئله ۲۳) در ماه رمضان نمی‌توان غیر از روزه رمضان را نیت کرد، مگر در مورد مسافر که نمی‌تواند روزه رمضان را بگیرد ولی نذر کرده است در سفر روزه مستحبی بگیرد که در این صورت روزه نذر او در ماه رمضان صحیح

۳. هرگاه در غروب روز بیست و نهم ماه قمری، هلال ماه، به علت ابری بودن هوا یا علت دیگری دیده نشود، یا در مورد رؤیت ماه اختلاف شود، آن روز، یوم الشک نامیده می‌شود. پس اگر شک بین روز آخر ماه شعبان و اول ماه رمضان باشد، روز آخر شعبان حساب شده و روزه آن به نیت روزه مستحبی یا قضا جایز است ولی به نیت روزه ماه رمضان، حرام می‌باشد و اگر شک بین آخر ماه رمضان و روز اول شوال باشد، روز آخر ماه رمضان حساب شده و روزه واجب است.

مسئله ۲۴) اگر کسی در شب ماه رمضان، عمداً تا طلوع فجر، نیت روزه نکند، هر چند در اثنای روز نیت کند، روزه‌اش صحیح نیست. البته باید تا مغرب آن روز از همه چیزهای باطل کننده روزه اجتناب کند و بعد از ماه رمضان، قضای آن روز را به‌جا آورد.

مسئله ۲۵) کسی که در ماه رمضان از روی فراموشی یا بی‌اطلاعی، نیت روزه نکند و در بین روز متوجه شود، چنانچه کاری که روزه را باطل می‌کند انجام داده باشد، نمی‌تواند نیت روزه کند؛ چه قبل از ظهر متوجه شود یا بعد از ظهر. اما اگر کاری که روزه را باطل می‌کند، انجام نداده باشد در صورتی که بعد از ظهر متوجه شود، نیت روزه او صحیح نیست و در هر دو صورت تا مغرب باید از کارهای باطل کننده روزه خودداری کند، و اگر پیش از ظهر متوجه شود، بنابر احتیاط واجب باید نیت روزه کند و بعداً نیز روزه آن روز را قضا کند.

ب. نیت روزه غیر ماه رمضان

مسئله ۲۶) اگر روزه واجب معینی غیر از روزه ماه رمضان بر انسان واجب باشد، مانند اینکه نذر کرده باشد که روز معینی را روزه بگیرد، در صورتی که عمداً تا طلوع فجر نیت نکند، روزه‌اش باطل است ولی چنانچه فراموش کند و تا پیش از ظهر یادش بیاید، می‌تواند نیت روزه کند.

مسئله ۲۷) اگر برای روزه واجب غیر معین؛ مانند روزه کفاره یا قضا تا قبل از ظهر (عمداً یا سهواً) نیت نکند، چنانچه تا آن وقت کاری که روزه را باطل می‌کند انجام نداده باشد، می‌تواند نیت کند و روزه‌اش صحیح است ولی از ظهر به بعد نیت روزه صحیح نیست.

مسئله ۲۸) روزه مستحبی را هر وقت از روز می‌توان نیت کرد، مشروط بر اینکه تا آن لحظه، کاری که موجب باطل شدن روزه است انجام نداده باشد.

استمرار در نیت

مسئله ۲۹) در روزه واجب معین؛ مانند روزه ماه رمضان و نذر معین، واجب است نیت از طلوع فجر تا مغرب، استمرار داشته باشد. بنابراین اگر بین روز از نیت روزه برگردد و قصد ادامه روزه نداشته باشد، روزه‌اش باطل می‌شود و قصد دوباره برای ادامه روزه فایده‌ای ندارد، البته تا اذان مغرب باید از مبطلات روزه خودداری کند.

مسئله ۳۰) اگر در روزه واجب معین بین روز مردد شود که روزه را ادامه دهد یا نه و یا تصمیم بگیرد یکی از مبطلات روزه را انجام دهد ولی آن را انجام ندهد، بنابر احتیاط واجب باید روزه را تمام کند و بعداً قضای آن را بگیرد.

مسئله ۳۱) اگر در روزه مستحب و واجب غیر معین (که وجوب آن مخصوص به روز معینی نیست) تصمیم بر قطع روزه بگیرد، یا مردد شود، چنانچه کاری که روزه را باطل می‌کند انجام نداده باشد، می‌تواند دوباره تا پیش از

^۴ . البته روزه نذر در ماه رمضان، روزه رمضان حساب نمی‌شود و باید بعداً آن را قضا کند.

ظهر نیت روزه واجب غیر معین و تا پیش از غروب نیت روزه مستحبی کند.

۲. پرهیز از مبطلات روزه

مسأله ۳۲) نه چیز روزه را باطل می‌کند:

۱. خوردن و آشامیدن؛
۲. آمیزش جنسی؛
۳. کاری که موجب خروج منی شود (استمناء)؛
۴. باقی ماندن بر جنابت یا حیض یا نفاس تا اذان صبح؛
۵. اماله با چیزهای روان و مایع؛
۶. قی کردن؛
۷. دروغ بستن به خدا و پیامبر و ائمه «علیهم السلام» (بنابر احتیاط واجب)؛
۸. رساندن غبار غلیظ به حلق (بنابر احتیاط واجب)؛
۹. فرو بردن تمام سر در آب (بنابر احتیاط واجب).

۱. خوردن و آشامیدن

مسأله ۳۳) اگر روزه‌دار عمداً و آگاهانه چیزی بخورد یا بیاشامد، روزه او باطل می‌شود، خواه از خوراکی‌ها و آشامیدنی‌های معمول باشد یا غیرخوراکی؛ مانند کاغذ، پارچه و امثال آن، و خواه زیاد باشد یا کم، مانند قطره‌های کوچک آب یا خرده کوچکی از نان.

مسأله ۳۴) اگر روزه‌دار سهواً چیزی بخورد یا بیاشامد، روزه‌اش باطل نمی‌شود؛ خواه روزه واجب باشد یا مستحب.

مسأله ۳۵) اگر روزه‌دار غذایی را که لای دندان مانده است عمداً فرو ببرد، روزه‌اش باطل می‌شود، اما اگر نداند غذا لای دندان‌ها است و یا فرو بردن آن عمدی و با توجه نباشد، روزه باطل نمی‌شود.

مسأله ۳۶) فرو بردن آب دهان، روزه را باطل نمی‌کند.

مسأله ۳۷) فرو بردن اخلاط سر و سینه تا به فضای دهان نرسیده، روزه را باطل نمی‌کند، اما اگر داخل فضای دهان شود، احتیاط واجب آن است که آن را فرو ندهد.

مسأله ۳۸) احتیاط واجب آن است که روزه‌دار از استعمال آمپول‌های تقویتی و آمپول‌هایی که به رگ تزریق می‌شود و همچنین انواع سرم‌ها خودداری کند ولی تزریق آمپول غیر تقویتی در عضله؛ مانند آنتی بیوتیک یا مسکن یا آمپول بی‌حسی و نیز دارویی که روی زخم‌ها و جراحات‌ها گذاشته می‌شود، اشکال ندارد.

مسأله ۳۹) احتیاط واجب آن است که روزه‌دار از دود انواع دخانیات و مواد مخدری که از راه بینی یا زیر زبان جذب می‌شود خودداری کند.

مسأله ۴۰) خوردن قرص و مانند آن در صورتی که برای درمان بیماری ضرورت داشته باشد، اشکال ندارد ولی روزه

باطل می‌شود و باید قضای آن را بگیرد.

مسئله ۴۱) اگر هنگام استفاده از قرص‌های زیر زبانی، آب دهان با آن آغشته شده باشد، در صورت بیرون ریختن آن، روزه صحیح است.

مسئله ۴۲) اگر هنگام خوردن غذا متوجه شود صبح شده، باید لقمه را از دهان بیرون بیاورد و اگر عمداً آن را فرو ببرد، روزه‌اش باطل است.

مسئله ۴۳) خون آمدن از دهان، روزه را باطل نمی‌کند ولی واجب است از رسیدن آن به حلق جلوگیری شود.

مسئله ۴۴) خون لثه و دندان چنانچه در آب دهان مستهلک شود (از بین برود) محکوم به طهارت است و فرو بردن آن، روزه را باطل نمی‌کند. همچنین اگر به وجود خون در آب دهان شک داشته باشد، فرو بردن آن اشکال ندارد و روزه صحیح است.

مسئله ۴۵) جویدن غذا برای کودک و چشیدن غذا و مانند آن، که معمولاً به حلق نمی‌رسد، روزه را باطل نمی‌کند، هر چند اتفاقی و بی‌اختیار به حلق برسد و فرو رود؛ ولی اگر از اول بداند که به حلق می‌رسد، در صورت فرو رفتن، روزه باطل می‌شود.

مسئله ۴۶) انسان نمی‌تواند به خاطر ضعف، روزه را افطار کند ولی اگر ضعف او به اندازه‌ای باشد که معمولاً نمی‌توان آن را تحمل کرد، می‌تواند روزه را افطار کند و سپس قضای آن را بگیرد.

۲. آمیزش جنسی

مسئله ۴۷) آمیزش جنسی روزه را باطل می‌کند، هرچند منی بیرون نیاید.

مسئله ۴۸) اگر فراموش کند که روزه است و آمیزش جنسی کند، روزه او باطل نمی‌شود ولی هر لحظه که یادش آمد باید فوراً از حال آمیزش خارج شود و گرنه روزه‌اش باطل می‌شود.

۳. استمنا (خودارضایی جنسی)

مسئله ۴۹) اگر روزه‌دار عمداً کاری کند که منی از او بیرون بیاید، روزه‌اش باطل می‌شود.

مسئله ۵۰) اگر به قصد بیرون آمدن منی کاری کند، در صورتی که منی بیرون نیاید، بنابر احتیاط باید روزه را تمام کند و بعداً قضای آن را هم بگیرد.

مسئله ۵۱) اگر از روزه‌دار در خواب یا بیداری بی‌اختیار منی خارج شود، روزه باطل نمی‌شود.

مسئله ۵۲) محتلم شدن در روز، روزه را باطل نمی‌کند و اگر روزه‌دار بداند که با خوابیدن محتلم می‌شود، می‌تواند بخوابد.

مسئله ۵۳) اگر روزه‌دار در حال بیرون آمدن منی از خواب بیدار شود، واجب نیست از آن جلوگیری کند.

مسئله ۵۴) اگر روزه‌دار در روز ماه رمضان و سایر ایام که روزه است در حال خواب جنب شود، پس از بیدار شدن

۵. خروج منی در حال خواب.

۴. باقی ماندن بر جنابت و حیض و نفاس تا اذان صبح

مسئله ۵۵) اگر کسی در شب ماه رمضان جنب باشد، باید تا قبل از اذان صبح (طلوع فجر) غسل کند و اگر عمداً تا آن هنگام غسل نکند، روزه اش باطل است. البته تا مغرب باید از انجام کارهایی که روزه را باطل می کند، خودداری کند.

مسئله ۵۶) اگر در شب ماه رمضان جنب شود و بدون عمد تا اذان صبح غسل نکند، مانند اینکه در خواب جنب شود و خواب او تا بعد از اذان صبح ادامه یابد، روزه اش صحیح است.

مسئله ۵۷) کسی که می خواهد روزه قضا بگیرد اگر عمداً تا طلوع فجر غسل جنابت نکند، روزه اش باطل است و اگر سهواً غسل نکند، بنابر احتیاط روزه اش باطل است.

مسئله ۵۸) کسی که در شب ماه رمضان جنب است و می داند اگر بخوابد پیش از اذان صبح بیدار می شود، چنانچه نمی خواهد پس از بیدار شدن غسل کند یا تردید داشته باشد، اگر بخوابد و بیدار نشود، روزه اش باطل است.

مسئله ۵۹) کسی که در بیداری جنب شده یا پس از جنب شدن در خواب (احتلام)، بیدار شده و می داند که اگر بخوابد، تا پیش از اذان صبح برای غسل بیدار نخواهد شد، جایز نیست قبل از انجام غسل بخوابد و اگر خوابید و پیش از اذان، غسل نکرد، روزه اش باطل است ولی اگر احتمال می دهد که پیش از اذان صبح برای غسل بیدار خواهد شد و تصمیم بر غسل هم داشته باشد ولی بیدار نشود، روزه اش صحیح است ولی اگر بعد از بیداری دوباره خوابید و تا صبح بیدار نشد، باید قضای آن روز را به جا آورد.

مسئله ۶۰) اگر در ماه رمضان، غسل جنابت را فراموش کند و با حالت جنابت صبح کند، روزه آن روز صحیح است ولی اگر این فراموشی چند روز طول بکشد باید روزه های ایام فراموشی را قضا کند البته نمازها در هر حال باطل است.

مسئله ۶۱) کسی که شک دارد بقاء بر جنابت روزه را باطل می کند یا نه و در حال جنابت روزه بگیرد، بنابر احتیاط واجب روزه اش باطل است و باید قضای آن را نیز بگیرد. ولی اگر یقین دارد که بقای بر جنابت روزه را باطل نمی کند و بر این اساس روزه بگیرد، روزه اش صحیح است، هر چند رعایت احتیاط در قضای روزه نیکو است.

مسئله ۶۲) کسی که در شب ماه رمضان وظیفه دارد غسل کند، اگر به سبب تنگی وقت یا ضرر داشتن آب و مانند آن نتواند غسل کند، باید قبل از طلوع فجر تیمم بدل از غسل انجام دهد.

مسئله ۶۳) کسی که در شب ماه رمضان برای انجام غسل و تیمم وقت ندارد، اگر خود را جنب کند، روزه اش باطل است و قضا و كفارة عمد بر او واجب می شود. اما اگر فقط برای تیمم وقت داشته باشد، چنانچه خود را جنب کند و قبل از طلوع فجر تیمم کند، روزه اش صحیح است.

۶. مواردی که بنابر احتیاط واجب روزه باطل است، مکلف باید روزه را گرفته و قضای آن را نیز به جا آورد.

مسئله ۶۴) کسی که وظیفه‌اش تیمم است، جایز است خود را در شب‌های ماه مبارک رمضان جنب کند، به شرط اینکه بعد از جنب شدن، وقت کافی برای تیمم داشته باشد.

مسئله ۶۵) اگر زن از خون حیض یا نفاس پاک شود، باید قبل از طلوع فجر غسل کند و اگر غسل را عمداً انجام ندهد، روزه‌اش باطل است.

مسئله ۶۶) اگر زن در حال روزه دچار عادت ماهانه و یا زایمان شود، روزه‌اش باطل می‌شود.

مسئله ۶۷) زن اگر پس از اذان صبح از عادت ماهانه یا نفاس پاک شود، آن روز نمی‌تواند روزه بگیرد.

مسئله ۶۸) اگر زن غسل حیض یا نفاس را فراموش کند و بعداً یادش بیاید، روزه‌هایی را که در این مدت گرفته صحیح است؛ خواه روزه ماه رمضان باشد یا غیر آن.

۵. اماله کردن

مسئله ۶۹) اماله کردن با چیز روان (تنقیه)، اگر چه از روی ناچاری و برای معالجه باشد، روزه را باطل می‌کند ولی استفاده از شیاف جامد، اشکال ندارد و روزه را باطل نمی‌کند.

۶. قی کردن

مسئله ۷۰) هرگاه روزه‌دار عمداً قی (استفراغ) کند، روزه‌اش باطل می‌شود؛ هرچند به واسطه بیماری و مانند آن ناچار به این کار باشد ولی اگر سهواً یا بی‌اختیار باشد، روزه باطل نمی‌شود.

مسئله ۷۱) اگر هنگام آروغ زدن، چیزی در دهان روزه‌دار بیاید، باید آن را بیرون بریزد ولی اگر بی‌اختیار فرو رود، روزه‌اش صحیح است.

۷. دروغ بستن به خدا و پیامبران و معصومین (علیهم السّلام)

مسئله ۷۲) دروغ بستن به خدا و پیامبران و معصومین (علیهم السّلام) بنابر احتیاط واجب روزه را باطل می‌کند، هرچند بعداً توبه کند و بگوید نسبت دروغ داده است.

مسئله ۷۳) نقل روایاتی که در کتاب‌ها آمده است و انسان نمی‌داند که دروغ است، اشکال ندارد، هر چند احتیاط مستحب آن است که آنها را با نسبت به آن کتاب، نقل کند.

مسئله ۷۴) اگر سخنی را با اعتقاد به اینکه راست است از قول خداوند متعال یا پیامبر یا معصومین (علیهم السّلام) نقل کند و بعد بفهمد دروغ بوده، روزه‌اش باطل نمی‌شود.

مسئله ۷۵) اگر روزه‌دار درحالی که می‌داند دروغ بستن به خداوند متعال و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) روزه را باطل می‌کند، چیزی را که می‌داند دروغ است به آنان نسبت دهد و بعداً معلوم شود راست بوده، بنابر احتیاط باید روزه را تمام کرده و بعداً قضای آن را هم بگیرد.

مسئله ۷۶) اگر از روزه‌دار پرسند: «آیا پیامبر (صلی الله علیه و آله) چنین مطلبی فرموده است؟» و او عمداً بر خلاف واقع پاسخ دهد، بنابر احتیاط روزه‌اش باطل می‌شود.

۸. رساندن غبار غلیظ به حلق

مسئله ۷۷) بنابر احتیاط واجب روزه‌دار باید غبار غلیظ؛ مانند غباری که از جارو کردن زمین خاکی بر می‌خیزد، همچنین دود سیگار و دیگر دخانیات را فرو ندهد و اگر چنین کند بنابر احتیاط روزه‌اش باطل است.

مسئله ۷۸) استعمال اسپری که حاوی داروی رفع تنگی نفس است برای روزه‌دار اشکال ندارد و موجب بطلان روزه نمی‌شود.

مسئله ۷۹) داخل شدن غبار و دود به دهان و بینی بدون اینکه به حلق برسد، روزه را باطل نمی‌کند.

مسئله ۸۰) هرگاه به سبب باد، غبار غلیظی برخیزد و فرد با اینکه توجه دارد که روزه است، مواظبت نکند و غبار به حلق او برسد، بنابر احتیاط واجب روزه‌اش باطل می‌شود.

مسئله ۸۱) اگر فراموش کند که روزه است و غبار و مانند آن به حلقش برسد، روزه‌اش باطل نمی‌شود. همچنین اگر بی اختیار غبار به حلق برسد، روزه صحیح است.

۹. فرو بردن سر در آب

مسئله ۸۲) اگر روزه‌دار عمداً تمام سر را در آب فرو ببرد، بنابر احتیاط واجب روزه‌اش باطل می‌شود و باید روزه آن روز را قضا کند.

مسئله ۸۳) در حکم مسئله قبل فرقی نیست بین اینکه هنگام فرو بردن سر در آب، بدن نیز در آب باشد یا فقط سر را در آب فرو برد.

مسئله ۸۴) اگر نصف سر را در آب فرو ببرد و بیرون بیاورد و سپس نصف دیگر سر را در آب فرو برد، روزه‌اش باطل نمی‌شود.

مسئله ۸۵) اگر عمداً تمام سر را زیر آب ببرد ولی مقداری از موها بیرون بماند، بنابر احتیاط واجب روزه باطل می‌شود.

مسئله ۸۶) اگر شک کند که تمام سر زیر آب رفته یا نه، روزه‌اش صحیح است.

مسئله ۸۷) اگر روزه‌دار بی اختیار در آب بیفتد و تمام سر او را آب بگیرد یا به زور سر او را زیر آب ببرند، روزه‌اش باطل نمی‌شود ولی باید فوراً سر را از زیر آب خارج کند، همچنین اگر فراموش کند که روزه است و سر را در آب فرو برد، روزه باطل نمی‌شود ولی هرگاه یادش آمد، باید فوراً سرش را از آب بیرون بیاورد.

مسئله ۸۸) ریختن آب روی سر یا ایستادن زیر دوش حمام، روزه را باطل نمی‌کند.

برخی احکام مبطلات روزه

مسئله ۸۹) باطل شدن روزه به وسیله کارهایی که گفته شد (خوردن، آشامیدن و...) در صورتی است که عمداً و از روی اختیار انجام شود، ولی اگر عمدی نباشد، مانند اینکه پایش بلغزد و در آب فرو رود، یا از روی فراموشی غذا بخورد، یا به زور چیزی در گلوئی او بریزند، روزه باطل نمی‌شود.

مسئله ۹۰) اگر روزه‌دار سهواً یکی از کارهایی که روزه را باطل می‌کند را انجام دهد، سپس به تصور اینکه روزه اش باطل شده، بار دیگر عمداً انجام دهد، روزه اش باطل می‌شود.

مسئله ۹۱) اگر روزه‌دار را مجبور کنند یکی از مبطلات روزه را انجام دهد، مانند اینکه به او بگویند: اگر غذا نخوری به جان یا مال تو صدمه می‌زنیم و او خودش برای جلوگیری از ضرر غذا بخورد، روزه اش باطل می‌شود.

مسئله ۹۲) اگر روزه‌دار شک کند کاری که روزه را باطل می‌کند، انجام داده است یا نه، مانند اینکه شک کند آبی که داخل دهان کرده فرو برده یا نه، روزه اش صحیح است.

آنچه برای روزه‌دار مکروه است

- مسئله ۹۳)** برخی از مکروهات روزه عبارت است از:
۱. هر کاری که سبب ضعف شود؛ (مانند خون دادن و حمام رفتن)
 ۲. بوییدن گیاه خوشبو؛ (عطر زدن مکروه نیست)
 ۳. خیس کردن لباسی که بر تن است؛
 ۴. مسواک کردن با چوب تر؛
 ۵. کشیدن دندان و هر کاری که به سبب آن از دهان خون بیاید؛
 ۶. چشیدن غذا و مانند آن؛
 ۷. ریختن دارو در بینی در صورتی که به حلق نرسد؛
 ۸. ریختن دارو در چشم و سرمه کشیدن در صورتی که بو یا مزه آن به حلق برسد؛
 ۹. نشستن زن در آب؛
 ۱۰. لمس کردن همسر و شوخی با او و هر کاری که موجب برانگیخته شدن شهوت شود؛
 ۱۱. مضمضه زیاد برای روزه‌دار مکروه است.

مواردی که قضا و كفارة عمد واجب است

مسئله ۹۴) هرگاه در ماه مبارک رمضان کارهایی که روزه را باطل می‌کند از روی عمد و اختیار و بدون عذر شرعی انجام شود، علاوه بر اینکه روزه باطل می‌شود و قضا دارد، كفارة عمد نیز بر انسان واجب می‌شود، چه بداند كفاره دارد و چه نداند.

مسئله ۹۵) اگر کاری را که می‌داند حرام است ولی نمی‌داند روزه را باطل می‌کند انجام دهد، علاوه بر قضا، بنابر احتیاط واجب باید كفاره بدهد.

مسئله ۹۶) اگر چیزی از اندرون روزه‌دار به دهان برگردد، نباید آن را فرو برد و اگر عمداً فرو برد، قضا و كفارة واجب می‌شود.

۷. غیر از خواب جنب بدون انجام غسل که مسائل آن بیان شد.

مسئله ۹۷) اگر کسی نذر کند روز معینی را روزه بگیرد، چنانچه در آن روز عمداً روزه نگیرد یا روزه‌اش را باطل کند، باید کفاره بدهد.

مسئله ۹۸) اگر در ماه رمضان به گفته کسی که می گوید مغرب شده و اعتمادی به گفته او نیست، افطار کند، سپس متوجه شود مغرب نبوده، قضا و کفاره بر او واجب می شود.

مسئله ۹۹) کسی که عمداً روزه خود را باطل کرده، اگر در آن روز به سفر رود، کفاره ساقط نمی شود.

مسئله ۱۰۰) در آمیزش جنسی روزه هر دو نفر باطل است و بر هر دو قضا و کفاره واجب می شود.

کفاره افطار عمدی

مسئله ۱۰۱) کفاره افطار عمدی روزه ماه مبارک رمضان در شرع مقدس اسلام یکی از سه مورد زیر است:

۱. آزاد کردن یک برده؛

۲. گرفتن دو ماه روزه؛

۳. غذا دادن به شصت فقیر.

به جهت اینکه در این دوران برده‌ای وجود ندارد که بتوان آزاد کرد، مکلف باید یکی از دو کار دیگر را انجام دهد.

مسئله ۱۰۲) کسی که می خواهد دو ماه کفاره روزه ماه رمضان را بگیرد، باید یک ماه تمام و حداقل یک روز از ماه دوم را پی درپی روزه بگیرد و اگر بقیه ماه دوم پی درپی نباشد، اشکال ندارد.

مسئله ۱۰۳) کسی که باید پی درپی روزه بگیرد، اگر در بین آن بدون عذر یک روز روزه نگیرد یا زمانی شروع کند که در بین آن به روزی برخورد کند که مانند عید قربان روزه آن حرام است و یا روزی باشد که روزه آن واجب است، مثلاً به روزی برسد که نذر کرده آن روز را روزه بگیرد، ایامی را که روزه گرفته، حساب نبوده و باید دوباره از ابتدا روزه بگیرد.

مسئله ۱۰۴) کسی که می خواهد شصت روز روزه بگیرد، اگر بین آن به واسطه عذری؛ مانند بیماری یا حیض، نتواند روزه بگیرد، بعد از برطرف شدن عذر می تواند بقیه روزه‌ها را بگیرد و لازم نیست از ابتدا شروع کند.

مسئله ۱۰۵) غذا دادن به شصت فقیر را می توان به دو صورت انجام داد:

۱. با غذای آماده آنان را سیر کرد.

۲. به هر نفر ۷۵۰ گرم (یک مُد) گندم، آرد، نان، برنج یا سایر مواد غذایی داد.

مسئله ۱۰۶) فقیر کسی است که مخارج سال خود و خانواده‌اش را ندارد و نمی تواند به دست آورد.

مسئله ۱۰۷) اگر کسی هیچ یک از سه موردی را که برای کفاره عمد مخیر است، نتواند انجام دهد، باید به هر تعداد فقیر که قادر است، غذا بدهد و احتیاط آن است که استغفار هم بکند و اگر به هیچ وجه قادر بر غذا دادن به فقرا نیست، کافی است که استغفار کند، یعنی با دل و زبان بگوید: اَسْتَغْفِرُ اللهَ (از خداوند بخشایش می طلبم).

مسئله ۱۰۸) کسی که به دلیل عدم توانایی بر روزه و غذا دادن به فقیر وظیفه‌اش استغفار است، اگر بعدها بتواند

۸. کفاره نذر عبارت است از: اطعام یا پوشاندن ده فقیر و در صورت عدم توانایی سه روز روزه گرفتن.

روزه بگیرد یا به فقرا غذا دهد، احتیاط مستحب آن است که انجام دهد.

مسئله ۱۰۹) کسی که برای کفاره عمدی می‌خواهد به شصت فقیر غذا دهد (به شرحی که در مسئله قبل گفته شد) اگر به شصت فقیر دسترسی دارد، نمی‌تواند سهم دو نفر یا بیشتر را به یک نفر بدهد، بلکه لازم است به تمام شصت نفر به اندازه سهم هر یک غذا بدهد. البته می‌تواند سهم افراد خانواده شخص فقیر را به او واگذار کند که برای آنان مصرف کند و در فقیر، تفاوتی میان بچه و بزرگ یا زن و مرد نیست.

مسئله ۱۱۰) اگر روزه‌دار در یک روز بیش از یک بار کاری که روزه را باطل می‌کند انجام دهد، فقط یک کفاره بر او واجب می‌شود، البته اگر با آمیزش جنسی یا استمناء روزه را باطل کند، احتیاط واجب آن است که به عدد دفعات آمیزش جنسی یا استمناء کفاره بدهد.

مسئله ۱۱۱) اگر کسی با آمیزش جنسی حرام یا خوردنی و نوشیدنی حرام، روزه خود را در ماه رمضان باطل کند، یکی از کفارات سه گانه کافی است، هر چند احتیاط مستحب است که هر سه کفاره (آزاد کردن برده، شصت روز روزه، غذا دادن به شصت فقیر) را عمل کند.

مسئله ۱۱۲) کسی که کفاره بر او واجب شده، لازم نیست آن را فوراً انجام دهد ولی نباید آن را به قدری تأخیر بیندازد که کوتاهی در ادای واجب شمرده شود.

مسئله ۱۱۳) اگر چند سال بگذرد و کفاره واجب را ندهد، چیزی بر آن اضافه نمی‌شود.

مسئله ۱۱۴) در انجام قضای روزه و کفاره آن، ترتیبی وجود ندارد و می‌توان هر کدام را بر دیگری مقدم کرد.

مواردی که فقط قضای روزه واجب است

مسئله ۱۱۵) اگر به دلیل بی‌اطلاعی از حکم شرعی، کاری را انجام دهد که روزه را باطل می‌کند مانند اینکه نداند خوردن دارو نیز مثل سایر خوردنی‌ها روزه را باطل می‌کند و در روز ماه رمضان دارو بخورد روزه‌اش باطل می‌شود و باید آن را قضا کند ولی کفاره واجب نیست.

مسئله ۱۱۶) کسی که در روز ماه رمضان نیت روزه نمی‌کند، یا از روی ریا روزه می‌گیرد یا قصد می‌کند که روزه نباشد، ولی هیچ یک از کارهایی را که موجب باطل شدن روزه است انجام نمی‌دهد، قضای آن روز بر او واجب است ولی کفاره واجب نیست.

مسئله ۱۱۷) اگر کسی در شب ماه رمضان جنب باشد و به تفصیلی که در مسئله ۸۴۴ گفته شد تا اذان صبح از خواب دوّم بیدار نشود، فقط قضای روزه بر او واجب است، البته تا مغرب باید از انجام کارهایی که روزه را باطل می‌کند، خودداری کند.

مسئله ۱۱۸) کسی که در ماه رمضان غسل جنابت را فراموش کرده و با حال جنابت چند روز روزه بگیرد، فقط قضای آن روزه‌ها بر او واجب است.

مسئله ۱۱۹) در سحر ماه رمضان تا وقتی یقین به طلوع فجر نکرده است، می‌تواند کارهایی را که موجب باطل شدن روزه است انجام دهد.

مسئله ۱۲۰) اگر در سحر ماه رمضان بدون اینکه تحقیق کند صبح شده یا نه، کاری که روزه را باطل می‌کند انجام دهد و سپس معلوم شود که آن هنگام صبح بوده است، باید قضای آن روز را بگیرد ولی اگر با تحقیق و علم به اینکه صبح نشده، انجام داده باشد و بعد معلوم شود که صبح بوده است، قضای آن روز بر او واجب نیست.

مسئله ۱۲۱) در روز ماه رمضان تا وقتی یقین به مغرب نکرده است، نمی‌تواند افطار کند.

مسئله ۱۲۲) اگر در روز ماه رمضان به خاطر تاریکی هوا یقین کند مغرب شده یا کسانی که خبر آنها شرعاً حجت است بگویند مغرب شده و افطار کند، سپس معلوم شود آن هنگام مغرب نبوده است، باید قضای آن روز را به‌جا آورد.

مسئله ۱۲۳) اگر بر اثر ابری بودن آسمان گمان کند مغرب شده و افطار کند، بعد معلوم شود مغرب نبوده است، قضای آن روز واجب نیست.

مسئله ۱۲۴) اگر به دلیلی باطل کردن روزه جایز یا واجب شود، مانند اینکه او را مجبور کنند کاری که روزه را باطل می‌کند انجام دهد، یا برای نجات جان غریق، خود را در آب بیندازد، در این صورت، کفاره بر او واجب نیست ولی باید قضای آن روز را بگیرد.

مسئله ۱۲۵) اگر روزه‌دار هنگام وضو (که مستحب است قدری آب در دهان بگرداند و مضمضه کند) با اطمینان به فرو نرفتن آب، مضمضه کند و آب بی‌اختیار فرو رود، در صورتی که این کار برای وضوی نماز واجب باشد، روزه‌اش صحیح است ولی اگر برای وضوی غیر نماز واجب و یا برای غیر وضو مانند خنک شدن و امثال آن انجام دهد و آب بی‌اختیار فرو رود، بنابر احتیاط باید قضای آن روز را بگیرد.

مسئله ۱۲۶) اگر روزه‌دار می‌داند بر اثر مضمضه، آب بی‌اختیار یا از روی فراموشی فرو می‌رود، نباید مضمضه کند.

احکام قضای روزه

مسئله ۱۲۷) کسی که یک یا چند روز بی‌هوش و در حال اغما بوده و روزه واجب از او فوت شده است، لازم نیست قضای روزه آن روزها را بگیرد.

مسئله ۱۲۸) کسی که به خاطر مستی روزه از او فوت شده است، مانند اینکه نیت روزه نکرده، هر چند تمام روز را امساک کرده باشد، روزه‌اش صحیح نیست و قضای آن واجب است.

مسئله ۱۲۹) کسی که نیت روزه کرده، سپس مست شده و همه یا بخشی از روز را با حال مستی گذرانیده بنابر احتیاط واجب باید روزه آن روز را قضا کند، مخصوصاً در مستی‌های شدید که موجب زایل شدن عقل است.

مسئله ۱۳۰) در دو مسئله قبل فرقی نمی‌کند که خوردن ماده مست‌کننده برای او حرام باشد یا به خاطر بیماری یا بی‌اطلاعی از موضوع،^۹ حرام نباشد.

مسئله ۱۳۱) روزهایی را که زن به خاطر عادت ماهانه یا زایمان روزه نگرفته است، باید پس از ماه رمضان قضا کند.

۹. یعنی نمی‌دانسته مایعی که می‌نوشد شراب است.

مسئله ۱۳۲) اگر کسی بر اثر بیماری یا عادت ماهانه یا خونریزی زایمان (نفاس) روزه ماه رمضان را نگیرد و پیش از تمام شدن ماه رمضان از دنیا برود، لازم نیست روزه‌هایی را که نگرفته است، به نیابت از او قضا کنند.

مسئله ۱۳۳) کسی که چند روز از ماه رمضان را به خاطر عذری روزه نگرفته و تعداد آنها را نمی‌داند، چنانچه شروع عذر را نمی‌داند؛ مثلاً نمی‌داند بیست و پنجم ماه رمضان به سفر رفته تا روزه‌های فوت شده شش روز باشد یا بیست و ششم رفته تا پنج روز باشد، می‌تواند مقدار کمتر را قضا کند، اما در صورتی که زمان شروع عذر را می‌داند، مثلاً می‌داند روز پنجم ماه به سفر رفته ولی نمی‌داند شب دهم برگشته تا پنج روزه فوت شده باشد یا شب یازدهم برگشته تا شش روزه فوت شده باشد، در این صورت احتیاط واجب آن است که مقدار بیشتر را قضا کند.

مسئله ۱۳۴) اگر کسی از چند ماه رمضان روزه قضا داشته باشد، قضای هر کدام را اول بگیرد، صحیح است، ولی اگر وقت قضای آخرین ماه رمضان تنگ باشد، مانند اینکه پنج روز از رمضان آخر قضا داشته باشد و پنج روز هم به ماه رمضان مانده باشد، در این صورت احتیاط واجب آن است که قضای رمضان آخر را بگیرد.

مسئله ۱۳۵) کسی که قضای روزه ماه رمضان را می‌گیرد، اگر وقت قضای او تنگ نباشد، می‌تواند پیش از ظهر روزه خود را باطل کند و اگر وقت تنگ است؛ یعنی فقط به تعداد روزه‌های قضا تا ماه رمضان آینده وقت دارد، احتیاط آن است که روزه را پیش از ظهر هم باطل نکند.

مسئله ۱۳۶) کسی که قضای روزه ماه رمضان را گرفته، اگر بعد از ظهر عمداً روزه خود را باطل کند باید ده فقیر را غذا بدهد و اگر نمی‌تواند سه روز روزه بگیرد.

مسئله ۱۳۷) اگر قضای چند ماه رمضان واجب باشد و در نیت معین نکند قضای کدام یک را می‌گیرد، قضای سال اول حساب می‌شود.

مسئله ۱۳۸) اگر انسان به دلیل عذر (مانند بیماری و مسافرت) روزه نگرفته است، اگر قبل از رمضان سال بعد عذر برطرف شود، باید آنها را قضا کند.

مسئله ۱۳۹) کسی که به خاطر بیماری روزه ماه رمضان را نگرفته، اگر بیماری‌اش تا ماه رمضان آینده ادامه یابد، قضای روزه‌ها از او ساقط می‌شود و باید برای هر روز یک مد طعام به فقیر بدهد.

مسئله ۱۴۰) اگر انسان بر اثر بیماری روزه ماه رمضان را نگیرد و پس از ماه رمضان بیماری‌اش برطرف شود ولی بلافاصله عذر دیگری پیدا کند و نتواند تا ماه رمضان بعد قضای روزه را بگیرد، باید قضای آن روزه‌ها را در سال‌های بعد بگیرد، همچنین اگر عذر دیگری غیر از بیماری در ماه رمضان داشته باشد و پس از ماه رمضان برطرف شود ولی تا ماه رمضان بعد بر اثر بیماری نتواند روزه بگیرد، باید آن روزه‌ها را قضا کند.

مسئله ۱۴۱) کسی که به خاطر سفر روزه ماه رمضان را نگرفته، اگر تا ماه رمضان سال بعد در وضعیت سفر باشد قضای رمضان گذشته از او ساقط نمی‌شود و باید بعداً آن را به‌جا آورد و احتیاط مستحب آن است که كفارة تاخیر نیز بدهد.

مسئله ۱۴۲) اگر به دلیل ضعف جسمانی قادر به گرفتن روزه در ماه رمضان و نیز قضای آن تا رمضان سال آینده

نباشد، قضا ساقط نمی‌شود و هر زمان که بتواند باید قضا کند، همچنین کسی که چند سال روزه نگرفته و توبه کرده و تصمیم بر جبران آنها دارد، واجب است تمام روزه‌های فوت شده را قضا کند و چنانچه نتواند، قضای روزه‌ها از او ساقط نمی‌شود و بر عهده‌اش باقی می‌ماند.

کفاره تأخیر^{۱۰}

مسئله ۱۴۳) اگر در ماه رمضان به سبب عذری روزه نگیرد و بعد از رمضان عذر او برطرف شود و با این حال قضای روزه خود را به‌جا نیاورد تا ماه رمضان آینده فرا برسد، باید علاوه بر قضای روزه برای هر روز یک مدّ طعام به فقیر بدهد.

مسئله ۱۴۴) اگر روزه ماه رمضان را عمداً نگیرد و قضای آن را هم تا رمضان بعد بدون عذر بجا نیاورد، باید علاوه بر قضا و کفاره افطار عمد برای هر روز یک کفاره تأخیر (که در مسئله قبل گفته شد) نیز به فقیر بپردازد.

مسئله ۱۴۵) کفاره تأخیر یک مدّ طعام است؛ یعنی ۷۵۰ گرم گندم، آرد، نان، برنج یا سایر مواد غذایی که باید به فقیر داده شود.

مسئله ۱۴۶) اگر قضای روزه ماه رمضان را چند سال به تأخیر بیندازد باید علاوه بر قضای روزه همان یک مدّ طعام را بپردازد و به‌خاطر تأخیر سالهای بعد چیزی بر او واجب نمی‌شود.

مسئله ۱۴۷) کسی که باید برای هر روز یک مدّ طعام بدهد، می‌تواند کفاره چند روز را به یک فقیر بدهد.

مسئله ۱۴۸) کفاره تأخیر در فرض جهل به وجوب قضا قبل از ماه رمضان آینده، ساقط نمی‌شود.

احکام روزه قضای پدر و مادر

مسئله ۱۴۹) اگر پدر و نیز بنابر احتیاط واجب مادر، روزه‌های خود را به‌خاطر عذری غیر از سفر به‌جا نیاورده باشند و با اینکه می‌توانستند آن را قضا کنند، قضا نکرده باشند، بر پسر بزرگ واجب است پس از فوت آنها، خودش یا با گرفتن اجیر، قضای آن روزه‌ها را بگیرد، اما روزه‌هایی که به‌دلیل سفر نگرفته‌اند، بر پسر بزرگ واجب است آن را قضا کند هر چند آنها فرصت و امکان قضا نداشته‌اند.

مسئله ۱۵۰) روزه‌هایی را که پدر یا مادر عمداً نگرفته‌اند، بنابر احتیاط واجب بر پسر بزرگ واجب است.

احکام روزه مسافر

مسئله ۱۵۱) مسافرت در ماه رمضان هر چند برای فرار از روزه باشد، جایز است، البته بهتر است به سفر نرود؛ مگر اینکه سفر برای کار نیکو یا لازمی باشد.

مسئله ۱۵۲) کسی که در ماه مبارک رمضان مسافر است، نمی‌تواند روزه بگیرد و واجب نیست برای گرفتن روزه قصد کند که ده روز در جایی بماند.

^{۱۰}. یعنی کفاره‌ای که بر اثر تأخیر در انجام قضای روزه‌ی ماه رمضان تا فرا رسیدن ماه رمضان آینده واجب می‌شود.

مسئله ۱۵۳) کسی که در ماه رمضان مسافر است، چنانچه نمازش قصر باشد، نباید در سفر روزه بگیرد و اگر نماز را در سفر چهار رکعتی می‌خواند (مانند مسافری که در مکانی قصد ماندن ده روز را دارد یا مسافرت شغل اوست) واجب است روزه بگیرد.

مسئله ۱۵۴) هرگاه روزه‌دار بعد از ظهر مسافرت کند، باید روزه خود را نگه‌دارد، اما اگر پیش از ظهر مسافرت کند در صورتی که از شب قبل قصد سفر کرده باشد روزه‌اش باطل است. ولی اگر در روز قصد سفر کرده است، بنابر احتیاط واجب باید روزه بگیرد و پس از ماه رمضان هم آن را قضا کند.

مسئله ۱۵۵) مسافری که از شب قبل قصد سفر کرده و پیش از ظهر به مسافرت می‌رود، نمی‌تواند تا قبل از رسیدن به حد ترخص روزه خود را افطار کند و در صورتی که پیش از آن افطار کند، بنابر احتیاط کفاره افطار عمدی روزه ماه رمضان بر او واجب است. البته چنانچه از حکم مسئله غافل بوده، کفاره ندارد.

مسئله ۱۵۶) هرگاه مسافر پیش از ظهر وارد وطن شود یا به جایی برسد که قصد دارد ده روز توقف کند، اگر کاری که روزه را باطل می‌کند انجام نداده باشد، باید روزه بگیرد و اگر مبطلی انجام داده، باید بعداً قضا کند ولی اگر بعد از ظهر وارد شود، نمی‌تواند روزه بگیرد.

مسئله ۱۵۷) اگر کسی نذر کند در روز معینی؛ مانند اول ماه رجب حتی در حال سفر روزه بگیرد، اگر آن روز در سفر باشد، باید آن روز را روزه بگیرد و واجب نیست قصد اقامت ده روز کند.

مسئله ۱۵۸) اگر کسی نذر کند روز معینی را روزه مستحبی بگیرد ولی نذر خود را مقید نکند به اینکه حتی اگر در سفر باشد در این صورت اگر سفر رود، نمی‌تواند آن روز را روزه بگیرد و لازم نیست در جائی قصد اقامت ده روز کند ولی باید بعداً آن را قضا کند.

مسئله ۱۵۹) حکم تخیر در اماکن چهارگانه (مکه، مدینه، حائر حسینی و مسجد کوفه) شامل روزه نمی‌شود. بنابراین مسافر در این اماکن می‌تواند نماز را تمام یا قصر بخواند ولی نمی‌تواند روزه ماه مبارک رمضان را بگیرد.

مسئله ۱۶۰) روزه مستحبی در سفر جایز نیست.

مسئله ۱۶۱) مسافر می‌تواند در مدینه منوره بدون قصد ماندن ده روز، برای برآورده شدن حاجت سه روز روزه مستحبی بگیرد.

مسئله ۱۶۲) در سفر معصیت نماز تمام است و روزه صحیح است؛ چه روزه واجب باشد؛ مانند ماه رمضان و یا مستحب.

مسئله ۱۶۳) اگر در سفر معصیت، قبل از ظهر از نیت معصیت برگردد و برای کار مباحی سفر را ادامه دهد، در صورتی که بقیه سفر ولو تلفیقی به مقدار مسافت شرعی باشد، نمازش قصر است و باید روزه‌اش را افطار کند.

مسئله ۱۶۴) اگر در سفر معصیت، بعد از ظهر از نیت معصیت برگردد، روزه‌اش صحیح است، اگر چه احتیاط مستحب آن است که روزه را تمام کرده و بعداً هم قضا کند.

مسافری که بر خلاف وظیفه روزه گرفته

مسأله ۱۶۵) مسافری که نباید روزه بگیرد، اگر از روی علم و عمد، برخلاف وظیفه روزه بگیرد، روزه‌اش باطل است و اگر ماه رمضان باشد، قضای آن واجب است ولی اگر به دلیل جهل به اصل حکم، روزه گرفته باشد، روزه‌اش صحیح است.

مسأله ۱۶۶) در فرض مسأله قبل، چنانچه به دلیل جهل به خصوصیات حکم روزه بگیرد، روزه‌اش باطل است مانند کسی که می‌داند در سفر نباید روزه گرفت، اما نمی‌داند کسی که قصد اقامت ده روزه دارد، چنانچه قبل از خواندن یک نماز چهار رکعتی از قصد خود برگردد، حکم اقامت را ندارد و نباید روزه بگیرد.

مسأله ۱۶۷) اگر مسافر به دلیل جهل به موضوع، روزه بگیرد؛ مانند اینکه رفتن به محلی را قصد کند که در واقع به اندازه مسافت شرعی است ولی به دلیل جهل به مقدار مسافت، روزه بگیرد، روزه‌اش باطل است.

مسأله ۱۶۸) اگر فراموش کند مسافر است یا فراموش کند روزه مسافر باطل است و در سفر روزه بگیرد، روزه‌اش باطل است.

کسانی که روزه بر آنان واجب نیست

مسأله ۱۶۹) زن بارداری که زایمان او نزدیک است؛ اگر می‌ترسد که روزه برای جنین یا خودش ضرر داشته باشد، روزه بر او واجب نیست و در صورت اول (ضرر برای جنین) باید برای هر روز یک مد طعام؛ یعنی گندم یا جو و مانند اینها (به عنوان فدیة) به فقیر بدهد و بعد از ماه رمضان نیز قضای آن را به جا آورد و در صورت دوم که برای خودش ضرر دارد، باید روزه‌هایی را که نگرفته، قضا نماید و بنابر احتیاط فدیة نیز بدهد و در مورد زنی که زایمان او نزدیک نیست، پرداخت فدیة مبنی بر احتیاط وجوبی است.

مسأله ۱۷۰) اگر زن شیرده (خواه مادر بچه یا دایه، با اجرت باشد یا بدون اجرت) به دلیل ترس از کم یا خشک شدن شیر، می‌ترسد روزه برای کودک ضرر داشته باشد، روزه بر او واجب نیست و باید برای هر روز فدیة بدهد و قضای روزه را هم بعداً بگیرد، اما اگر روزه برای خود زن ضرر داشته باشد، بنابر احتیاط فدیة واجب است.

مسأله ۱۷۱) در دو مسأله فوق اگر تا ماه رمضان سال بعد روزه را نگیرد، در صورتی که کوتاهی کرده باشد، علاوه بر قضا، کفارة تأخیر هم واجب می‌شود ولی اگر به خاطر عذر، قضا را انجام نداده باشد، کفارة تأخیر ندارد و چنانچه این عذر، ترس ضرر برای فرزندش باشد، قضای روزه‌ها را هر زمان که بتواند باید انجام دهد و اگر عذر، ترس ضرر برای خودش باشد، قضا ساقط می‌شود و باید برای هر روز یک فدیة دهد.

مسأله ۱۷۲) پرداخت فدیة یا کفارة زن بر عهده خودش است و بر شوهر واجب نیست، هر چند به خاطر بارداری یا شیردهی، روزه نگرفته باشد. همچنین کفاره یا فدیة فرزند بر عهده پدر نیست. البته جایز است شوهر یا پدر به وکالت از زن یا فرزند، فدیة یا کفارة آنان را بپردازد.

۱۱. یعنی نمی‌داند روزه در سفر باطل است.

مسئله ۱۷۳) پیرمرد و پیرزنی که گرفتن روزه برایشان مشقت دارد، گرفتن روزه بر آنان واجب نیست و باید برای هر روز یک مد طعام (مانند گندم، جو، برنج) به فقیر فدیة بدهند و اگر اصلاً توانایی روزه گرفتن ندارند، بنابر احتیاط باید فدیة بدهند و در هر دو صورت چنانچه پس از ماه رمضان بتوانند روزه بگیرند، بنابر احتیاط مستحب قضای روزه‌ها را بگیرند.

مسئله ۱۷۴) کسی که بیماری‌ای دارد که زیاد تشنه می‌شود و نمی‌تواند تشنگی را تحمل کند یا تحمل تشنگی برای او مشقت دارد، روزه بر او واجب نیست. البته در صورت دوم (مشقت) باید برای هر روز یک مد طعام به فقیر پردازد و بنابر احتیاط واجب در صورت اول نیز این فدیة را بدهد و چنانچه بعد از ماه رمضان بتواند روزه بگیرد، بنابر احتیاط مستحب قضای روزه‌ها را بگیرد.

مسئله ۱۷۵) مقدار فدیة همان مقدار كفارة تأخیر است؛ یعنی ۷۵۰ گرم گندم، آرد، نان، برنج یا سایر مواد غذایی که باید به فقیر داده شود.

راه ثابت شدن اول ماه

مسئله ۱۷۶) اول ماه از پنج راه ثابت می‌شود:

۱. دیدن ماه توسط شخص مکلف؛
۲. شهادت دو فرد عادل، در صورتی که جمع زیادی رؤیت هلال را انکار نکنند و گمان اشتباه در آن دو عادل تقویت نشود؛
۳. شهرتی که موجب علم یا اطمینان باشد؛
۴. گذشت سی روز از اول ماه قبل؛
۵. حکم حاکم شرع؛

مسئله ۱۷۷) دیدن هلال هنگام عصر، حلول ماه قمری را اثبات می‌کند و شب بعد از رؤیت هلال، شب اول ماه حساب می‌شود.

مسئله ۱۷۸) برای رؤیت هلال، فرقی بین چشم مسلح و غیر مسلح نیست. پس همان‌طور که اگر ماه با چشم عادی دیده شود، حکم به اول ماه می‌شود، اگر به وسیله عینک یا دوربین و تلسکوپ هم دیده شود، اول ماه ثابت می‌شود، ولی اثبات اول ماه با رؤیت تصویر هلال از طریق انعکاس به رایانه که صدق عنوان رؤیت در آن معلوم نیست، محل اشکال است.

مسئله ۱۷۹) صرف کوچکی و پایین بودن، بزرگی و بالا بودن، پهن یا باریک بودن ماه و مانند اینها، دلیل شرعی بر شب اول یا دوم بودن ماه نیست، ولی اگر مکلف از آن علم پیدا کند، باید طبق علم خود در این زمینه عمل کند.

مسئله ۱۸۰) اول ماه به وسیله تقویم‌ها و محاسبات علمی منجمین ثابت نمی‌شود؛ مگر اینکه از گفته آنان یقین حاصل شود.

مسئله ۱۸۱) اگر در شهری اول ماه ثابت شود، برای شهرهای دیگر که با آن هم افق هستند کفایت می‌کند. منظور از اتحاد افق، مکان‌هائی است که از جهت احتمال رؤیت و عدم احتمال رؤیت هلال یکسان باشند.

مسئله ۱۸۲) صرف ثبوت هلال نزد حاکم تا زمانی که حکم به رؤیت هلال نکند، برای تبعیت دیگران از وی کافی نیست، مگر آنکه اطمینان به ثبوت هلال حاصل شود.

مسئله ۱۸۳) اگر حاکم حکم کند فردا اول ماه است و این حکم شامل همه کشور باشد، حکم او شرعاً برای همه شهرهای آن کشور معتبر است.

مسئله ۱۸۴) اگر از اعلام رؤیت هلال از سوی یک حکومت غیر اسلامی و ظالم یا فاجر، برای مکلف یقین یا اطمینان به اول ماه حاصل شود، کفایت می‌کند.

مسئله ۱۸۵) اگر هلال ماه در شهری دیده نشود ولی رادیو و تلویزیون از حلول ماه خبر دهد، در صورتی که خبر آنها موجب یقین یا اطمینان به ثبوت هلال باشد، کافی است و نیازی به تحقیق نیست.

مسئله ۱۸۶) اگر اول ماه رمضان ثابت نشود، روزه واجب نیست ولی اگر بعداً ثابت شود که اول ماه بوده است، باید روزه آن روز را قضا کند.

مسئله ۱۸۷) اگر اول ماه شوال از طریق رؤیت هلال حتی در افق شهرهای مجاور و هم‌افق یا از طریق شهادت دو فرد عادل و یا از طریق حکم حاکم ثابت نشود، باید آن روز را روزه گرفت.

مسئله ۱۸۸) روزی را که انسان شک دارد آخر رمضان است یا اول شوال باید روزه بگیرد، اما اگر در اثنای روز ثابت شود که اول شوال است باید افطار کند، هر چند نزدیک مغرب باشد.

اقسام روزه

- مسئله ۱۸۹)** روزه چهار قسم است: واجب، حرام، مستحب و مکروه.
- مسئله ۱۹۰)** روزه‌های واجب عبارت‌اند از:
۱. روزه ماه مبارک رمضان؛
 ۲. روزه قضا؛
 ۳. روزه کفاره؛
 ۴. روزه روز سوم اعتکاف؛
 ۵. روزه بدل از قربانی در حج تمتع؛^{۱۲}
 ۶. روزه مستحبی که به واسطه نذر و عهد و قسم واجب شده است؛^{۱۳}
 ۷. روزه قضای پدر و بنابر احتیاط واجب مادر که بر پسر بزرگ واجب است.

۱۲. اگر حاجی در حج، قدرت بر قربانی نداشته و نتواند قرض کند، باید به جای آن، ده روز روزه بگیرد که سه روز آن باید در سفر حج و هفت روز دیگر در وطنش باشد.

۱۳. در واقع آنچه واجب شده است عمل به نذر و ... است؛ نه اینکه روزه مستحبی تبدیل به روزه واجب شود.

مسأله ۱۹۱) برخی از روزه‌های حرام عبارت است از:

۱. روزه عید فطر؛
۲. روزه عید قربان؛
۳. روزه روزی که نمی‌دانند آخر شعبان است یا اول ماه رمضان به نیت ماه رمضان؛
۴. روزه مستحب زن در صورت از بین رفتن حق شوهر؛
۵. روزه کسی که روزه برای او ضرر دارد؛
۶. روزه مسافر، مگر مواردی که استثنا شده است.

مسأله ۱۹۲) روزه در تمام روزهای سال (جز روزه‌های حرام و مکروه) مستحب است؛ ولی روزه بعضی از روزها مستحب مؤکد است؛ از جمله:

۱. اولین و آخرین پنج شنبه هر ماه و اولین چهارشنبه از دهه دوم هر ماه
۲. سیزدهم، چهاردهم و پانزدهم هر ماه (ایام البیض)
۳. ماه رجب و شعبان (تمام یا بعضی از آن حتی یک روز)
۴. میلاد رسول اکرم صلی الله علیه وآله (۱۷ ربیع الاول)
۵. عید مبعث (۲۷ رجب)
۶. عید غدیر (۱۸ ذی الحجه)
۷. روز دحو الارض (۲۵ ذی القعدة)

مسأله ۱۹۳) روزه‌های مکروه عبارت است از:

۱. روزه مستحب مهمان بدون اذن میزبان یا با نهي او؛
۲. روزه روز عرفه در صورتی که موجب ضعفی شود که مانع از اعمال عرفه گردد.

خاتمه: آداب روزه و آداب ماه مبارک رمضان

مسأله ۱۹۴) هرگاه کسی روزه مستحبی بگیرد واجب نیست آن را به آخر برساند و هر موقع بخواهد، می‌تواند روزه خود را افطار کند، بلکه اگر مؤمنی او را به غذا دعوت کند شرعاً پسندیده است دعوت را قبول و روزه را افطار کند.

مسأله ۱۹۵) مستحب است روزه‌دار نماز مغرب را پیش از افطار بخواند؛ ولی اگر کسی منتظر اوست یا خودش به قدری گرسنه است که نمی‌تواند نماز را با حضور قلب به‌جا آورد، بهتر است اول افطار کند ولی در صورت امکان نماز را در وقت فضیلت بخواند.

مسأله ۱۹۶) برای رعایت ادب و احترام ماه مبارک رمضان، برای این اشخاص مستحب است از مبطلات روزه خودداری کنند، هر چند روزه نباشند:

۱. مسافری که در سفر مبطل روزه انجام داده و پیش از ظهر به وطن یا جایی که می‌خواهد ده روز بماند، رسیده است؛
۲. مسافری که بعد از ظهر به وطن یا به جایی که می‌خواهد ده روز بماند می‌رسد؛
۳. بیماری که مبطل روزه انجام داده و پیش از ظهر بهبودی یافته است؛
۴. بیماری که بعد از ظهر بهبودی یافته است؛
۵. زنی که در بین روز از عادت ماهانه یا خونریزی زایمان پاک شود؛
۶. کافری که در روز ماه رمضان مسلمان شود؛
۷. کودکی که در روز ماه رمضان بالغ شود.